

تربیت جامعه انقلابی و نقش آن در تمدن سازی نوین اسلامی

علی نقی فقیهی *

چکیده

برای تحقق اهداف انبیای الهی و هدایت بشر، انقلابی بودن نقش بسیار مهمی دارد. از مهم ترین عوامل برپائی انقلاب اسلامی در ایران و استمرار آن، انقلابی بودن رهبری و دست پروردگان او، بوده و هست. یکی از اهداف مقام عظمای ولایت در بیانیه گام دوم انقلاب، تربیت جامعه انقلابی است که می تواند بستر را، برای انقلاب جهانی امام مهدی موعود (عج)، و تمدن سازی نوین اسلامی، فراهم سازد. از این رو، مسئله این پژوهش، بررسی راهکارهای تربیت جامعه انقلابی در رهنمودهای امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، مبتنی بر قرآن و حدیث و نقش آن در ساخت تمدن نوین اسلامی است که با روش توصیفی تحلیلی انجام شده است. این پژوهش به دو نتیجه مهم دست یافته است: یکی اینکه در رهنمودهای امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری مبتنی بر آیات و روایات، بر سیزده راهکار تربیتی برای پرورش جامعه انقلابی تأکید شده است. و دوم اینکه هفده نقش این راهکارهای تربیتی در بسترسازی تمدن نوین اسلامی تبیین شده است.

واژگان کلیدی: تربیت، جامعه انقلابی، تمدن نوین اسلامی، رهنمودهای امام خمینی (ره) و مقام رهبری.

مقدمه

اسلام با بینش برگرفته از فرموده رسول اکرم (ص): «إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ ... كِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲/ ۱۰۰) و محور قرار دادن آن توسط جامعه ایران، مهمترین نقش تأثیرگذاری را در حدوث و بقای انقلاب اسلامی، داشته و دارد. به فرموده بنیانگذار انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره)، انقلاب اسلامی، حاصل اعتماد مردم به اسلام و روحانیت انقلابی بود (خمینی، بی تا: (الف)، ۱۱/ ۴۶۰). و مردم به انگیزه تحقق آرمان‌های اصیل اسلام ولائی، به مبارزه با طاغوت و استبداد برخاستند و برای آزادی، استقلال، پیشرفت، به تشکیل حکومت اسلامی همت گماردند (همان: ۵/ ۶۹) و به آن استمرار بخشیدند. تجربه تاریخ چهل و یک ساله انقلاب نشان می‌دهد به هر میزانی که اعتماد اجتماعی مردم به اسلام و خط ولایت تقویت گردد، بستری برای تحقق و گسترش آرمان‌های انقلاب اسلامی به ویژه پیشرفت‌های علمی و صنعتی، اخلاقی، اقتصادی، سیاسی، نظامی و حرکت متعالی در مسیر پیشرفت و تمدن سازی هموار می‌شده است. با گذشت مرحله اول انقلاب، و استفاده از تجربیات جامعه انقلابی ایران، می‌بایست گام‌ها را استوارتر کرد و به تعبیر مقام عظمای ولایت، جامعه انقلابی در خودسازی، جامعه پردازی و تمدن سازی (بیانیه گام دوم انقلاب)، یعنی عرصه‌های اساسی حرکت انقلاب، فعال‌تر گردد. و با نشان دادن شاخص‌های انقلابی در هر سه مرتبه، انقلابی ماندن خود را تحکیم ببخشد. و با تبیین جامعیت اسلام و کارآمدی آن در پیشرفت و تعالی در ابعاد علمی، اجتماعی، سیاسی، نظامی و اقتصادی و اعتلای فرهنگی جامعه بر اساس اسلام ولائی و پرورش نهال امید برای جهش علمی و بهره‌برداری بهینه از نیروی جوان کشور و نظام سازی تعلیم و تربیت اسلامی در جامعه و پرورش روحیه احساس مسئولیت و نظارت بر عملکردهای سازمان‌های اجتماعی به‌ویژه مسئولان حکومتی، ساختار جامعه انقلابی پردازش گردد و زمینه برای تمدن‌سازی نوین جامعه بشری فراهم شود.

رهنمودهای تربیتی امام خمینی (ره)، و مقام معظم رهبری حاکی از آن است که از مهم ترین عوامل اساسی که زمینه را برای تمدن سازی نوین اسلامی فراهم می‌سازد، استمرار انقلابی ماندن جامعه است.

آموزش راهکارهای انقلابی ماندن جامعه و بررسی مبانی قرآنی و روایی آنها به خودسازی، جامعه پردازی و تمدن سازی که در بیانیه گام دوم انقلاب بر آنها تأکید شده است؛ کمک می‌کند. لذا این تحقیق درصدد است با روش توصیفی تحلیلی به بررسی آیات و روایات و رهنمودهای امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری در زمینه راهکارهای تربیتی انقلابی ماندن جامعه، پردازد.

جامعه انقلابی در این تحقیق، جامعه ایران اسلامی است که انقلاب اسلامی در آن به وقوع پیوسته است. رهنمودهای تربیتی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری: بیانات و آموزه‌هایی هستند که از این دو مقام عالی انقلاب، و با بهره‌گیری از آیات و روایات، به منظور تربیت افراد و جامعه ارائه گردیده است.

منظور از راهکارهای تربیتی همان شیوه‌های پرورشی- روانشناختی، عاطفی و سازمان‌دهی رفتارها است که در حوزه تقویت شناخت و بینش، هدایت عواطف، خواسته‌ها و انگیزه‌ها و بهینه‌سازی عملکردهای اجتماعی، کاربرد دارد (فقیهی، ۱۳۹۶: (ب)، ۹۲-۲۴۰) و برای تحقق اهداف عالی اجتماعی انتخاب می‌شوند (فقیهی، ۱۳۹۱: ۹۷).

راهکارهای تربیتی جامعه انقلابی

بر اساس بینش مقام ولایت که برگرفته از رویکرد اسلامی است، برای تربیت جامعه انقلابی مبتنی بر اسلام می‌بایست از راهکارهای تربیتی زیر استفاده کرد:

۱- آموزش جامعیت اسلام

اسلام دین جامع است و برای تمام ابعاد زندگی انسان و از جمله، بعد اجتماعی و سیاسی هدایت و تربیت رهنمود دارد (مصباح یزدی، ۱۳۹۵). اسلام دین جهانی است که خداوند آن را برای تمام بشریت هدیه کرده است، «قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا» (اعراف / ۱۵۸) و قرآن بطور جامع و کامل بیان کننده هر چیزی است که مسیر هدایتش را به سعادت رهنمون می‌سازد: «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ» (نحل / ۸۹)؛ بنابراین هر چیزی که در هدایت انسان به سوی سعادت و کمال نقش داشته است، در قرآن آمده است (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۲ / ۴۶۹).

امام صادق (ع) فرمود: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْزَلَ فِي الْقُرْآنِ تِبْيَانًا كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ وَاللَّهِ مَا تَرَكَ اللَّهُ شَيْئًا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ الْعِبَادُ حَتَّىٰ لَا يَسْتَطِيعَ عَبْدٌ يَقُولُ لَوْ كَانَ هَذَا أَنْزَلَ فِي الْقُرْآنِ إِلَّا وَقَدْ أَنْزَلَهُ اللَّهُ فِيهِ» (کلینی، ۱۴۰۷: ۱ / ۵۹)؛ به راستی که خدای تبارک و تعالی در قرآن بیان همه چیز را نازل کرده است. حتی یک چیزی را که نیاز بندگان به آن باشد واگذار نکرده است تا بنده‌ای نتواند بگوید کاش این هم در قرآن بود.

امام خمینی (ره) در جامعیت احکام اسلام بویژه در مسائل سیاسی اجتماعی فرمود: دین اصلش سیاست است... اسلام یک دینی است که احکام عبادی‌اش هم سیاسی است. این جمعه، این خطبه‌های جمعه، آن عید، آن خطبه‌های عید، این جماعت، اجتماع، این مکه، این مشعر، این منی، این عرفات، همه‌اش یک مسائل سیاسی است. با اینکه عبادت است، در عبادتش هم سیاست است. سیاستش هم عبادت است (خمینی، بی تا: الف)، ۱۱ / ۴۶۳). مقام معظم رهبری فرمودند: ما از اهل بیت (ع) چیزهای زیادی داریم؛ چیزهایی که اگر امروز عرضه بشود، دنیا را واقعاً در مقابل خودش به اعجاب و می‌دارد... این قدر ما معارف عالیه داریم که امروز بشر

محتاج آنهاست. اینها از زبان اهل بیت (ع)، به عنوان بیان اهل بیت و به عنوان اسلامی است که اهل بیت معرفی می کنند (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۳۷۰/۰۷/۰۴).

۲- ترویج اسلام ناب محمدی (ص) در مقابل اسلام آمریکایی

اسلام ناب محمدی (ص) همان اسلام جامع و کاملی است که همه جانبه است؛ از زندگی فردی و خلوت فردی تا تشکیل نظام اسلامی، همه را شامل می شود. اسلام ناب آن اسلامی است که هم تکلیف من و شما را در خانواده با خود و در خلوت شخصی مان معین می کند، هم تکلیف ما را در جامعه معین می کند، هم تکلیف ما را در قبال نظام اسلامی و ایجاد نظام اسلامی معین می کند؛ این اسلام ناب است (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۵/۰۳/۱۴).

این اسلام ناب، آن اسلامی است که چهارده حجت معصوم خدا (ع) در بیان و در عمل مروج آن بوده اند. «هُم مَوْضِعُ سِرِّهِ وَ لَجَأُ أَمْرِهِ وَ عَيْبَةُ عِلْمِهِ وَ مَوْئِلُ حُكْمِهِ وَ كُهُوفُ كُنْتِهِ وَ جِبَالُ دِينِهِ بِهِمْ أَقَامَ أَنْجِيَاءَ ظَهْرِهِ وَ أَذْهَبَ ارْتِعَادَ فَرَائِصِهِ» (رضی، ۱۴۱۴: خطبه ۲)؛ آنها که محل اسرار خدایند و پناهگاه فرمان او و ظرف علم او و مرجع احکامش و جایگاه حفظ کتاب های آسمانی او هستند و کوه های استوار دینند، به وسیله آنان (امامان اهل بیت) قامت دین را راست نمود و لرزش و تزلزل و وحشت آن را از میان برد. «مَا زَالَتِ الْأَرْضُ إِلَّا وَ لِلَّهِ فِيهَا الْحُجَّةُ يُعْرِفُ الْحَلَالَ وَ الْحَرَامَ وَ يَدْعُو النَّاسَ إِلَى سَبِيلِ اللَّهِ» (کلینی، ۱۴۰۷: ۱/ ۱۷۸)؛ اینان حجت خدا بر زمین هستند. از این رو همیشه، مردم از دو حجت آشکار و پنهان، برخوردارند. حجت آشکار، پیغمبران و امامانند و حجت پنهان، عقل های آنان است؛ «إِنَّ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجَّتَيْنِ حُجَّةً ظَاهِرَةً وَ حُجَّةً بَاطِنَةً فَأَمَّا الظَّاهِرَةُ فَالرُّسُلُ وَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْأَيِّمَةُ عَ وَ أَمَّا الْبَاطِنَةُ فَالْعُقُولُ». (همان: ۱۶).

در مقابل اسلام آمریکائی، اسلام ساختگی است که القای منحرفان، مرتجعان و استکبار است. مقام معظم رهبری فرمودند: اسلام ناب در مقابل اسلام آمریکایی است، اسلام آمریکایی هم دو شاخه دارد: یک شاخه اسلام متحجّر، و شاخه دیگر، شاخه اسلام سکولار؛ این اسلام آمریکایی است. استکبار و قدرت‌های مادی از هر دو شاخه پشتیبانی کرده‌اند و می‌کنند؛ یک جاهایی آنها را به وجود می‌آورند، یک جاهایی آنها را راهنمایی می‌کنند، یک جاهایی آنها را کمک می‌کنند. و در مقابل اسلام ناب، علم می‌کنند (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۴/۰۳/۱۳۹۵).

۳- تبیین نقش ولی فقیه و فقه حکومتی

فقه، فهم عمیق و همه جانبه و اجتهاد از منابع اسلامی (قرآن، احادیث و عقل) درباره وظائف مردم در همه شرایط و مسائل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... است و باعث حضور پایه‌ای دین در جامعه است؛ «لِكُلِّ شَيْءٍ عِمَادٌ وَعِمَادُ هَذَا الدِّينِ الْفِقْهُ». (ابن ابی جمهور، ۱۴۰۵: ۴/۵۹). و رهنمودهای ولی فقیه همه شئون زندگی را در بر می‌گیرد زیرا که به فرموده حضرت امام خمینی (ره) برای فقیه، همه آنچه برای معصوم ثابت بوده، ثابت است (خمینی، بی‌تا: ب)، ۵۳-۵۱).

حاکمیت بخشی فقه حکومتی در جامعه با پذیرش ولایت فقیه است. از این رو باید نقش ولایت فقیه در حکومت اسلامی، برای مردم آموزش داده شود. مردم بدانند که ولایت فقیه مبنای بسیار مستحکمی دارد (بیانات در دیدار اعضای هیأت علمی کنگره امام خمینی (ره)، ۱۳۷۸/۱۱/۰۴) ولایت فقیه اساسی‌ترین اصل نظام جمهوری اسلامی است (بیانات در دیدار اқشار مختلف مردم، ۱۳۶۸/۰۴/۲۱) ولایت، یعنی حکومت الهی که هیچ اثری از خودپرستی،

سلطنت و اقتدار خودخواهانه در آن وجود ندارد (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۷۸/۰۱/۱۶).

ولایت، حکومتی است که در آن، شخص حاکم با آحاد مردم دارای پیوندهای محبت آمیز و عاطفی و فکری و عقیدتی است (بیانات در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حضرت رضا (ع)، ۱۳۷۹/۰۱/۰۶). حکومت، فقط فرمانروایی نیست. حکومت، نفوذ در دل‌ها و مقبولیت در ذهن هاست (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۷۹/۱۲/۲۶).

رهبری مسؤولیت دارد. مسؤولیت رهبری حفظ نظام و انقلاب است (بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹/۰۴/۱۹). ولایت فقیه آن طور که اسلام مقرر فرموده است و ائمه ما نصب فرموده‌اند به کسی صدمه وارد نمی‌کند؛ دیکتاتوری به وجود نمی‌آورد، کاری که برخلاف مصالح مملکت است انجام نمی‌دهد، کارهایی که بخواهد دولت یا رئیس جمهور یا کس دیگری برخلاف مسیر ملت و برخلاف مصالح کشور انجام دهد، فقیه کنترل می‌کند، جلوگیری می‌کند (خمینی، بی تا: الف)، ۵۸/۱۰).

ولایت فقیه مایه عزت جامعه است و عزتمندی مردم با اطاعت از رهبری او تأمین می‌شود؛ «طَاعَةُ وِلَاةِ الْأَمْرِ تَمَامُ الْعِزِّ» (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۲۸۳). اطاعتی که در طول اطاعت خدا و رسول الله و به عنوان مصداق اولی الامر، واجب دانسته شده است «أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ». (نساء/ ۵۹). چون ایشان حجت معصومان (ع) است «وَأَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَأَقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ حَدِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حُجَّةُ اللَّهِ». (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۷/ ۱۴۰) و مردم به حکم وی باید رضایت داشته باشند «فَلْيَرْضَوْا بِهِ حَكْمًا» (کلینی، ۱۴۰۷: ۱/ ۶۷).

بر این اساس با توسعه فقه حکومتی در حوزه‌های علمیه و ترویج و حاکمیت بخشی آن در جامعه و پرورش روحیه ولایت پذیری، افراد جامعه با روحیه انقلابی برای زمینه‌سازی تشکیل حکومت اسلامی حضرت حجت (عج) که اوج تمدن سازی نوین اسلامی است، بخوبی تلاش

می کنند. امام هادی (ع) می فرماید: «لَوْ لَأَمْ بَقِيَ بَعْدَ عَيْبَةِ قَائِمِنَا ع مِنَ الْعُلَمَاءِ الدَّاعِينَ إِلَيْهِ وَ الدَّالِّينَ عَلَيْهِ وَ الدَّائِبِينَ عَنْ دِينِهِ بِحُجَجِ اللَّهِ وَ الْمُتَمُذِّبِينَ لَضِعْفَاءِ عِبَادِ اللَّهِ مِنْ شِبَاكِ إِبْلِيسَ وَ مَرَدَّنِهِ وَ مِنْ فِخَاخِ التَّوَاصِبِ لَمَا بَقِيَ أَحَدٌ إِلَّا ارْتَدَّ عَنْ دِينِ اللَّهِ وَ لِكَيْتَهُمُ الَّذِينَ يُمَسِّكُونَ أَرْزَمَةَ قُلُوبِ ضِعْفَاءِ الشَّيْعَةِ كَمَا يُمَسِّكُ صَاحِبُ السَّفِينَةِ سُكَّانَهَا أَوْلَيْكَ هُمْ الْأَفْضَلُونَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ». (مجلسی، ۱۴۰۳: ۶/۲).

۴- تکیه بر محوریت اسلام و جمهوریت، باهم

پرورش جامعه بر اساس محوریت اسلام و جمهوریت، از راهکارهای انقلابی ماندن جامعه است که امام خمینی (ره) بر آن بسیار تأکید داشتند (خمینی، بی تا: (الف)، ۸/ ۱۷۲). اصولاً بار آوردن جامعه با این نگرش که مردم مورد احترام دین هستند و دیدگاهها و خواسته‌های آنها باید مورد توجه حاکم اسلامی باشد، می تواند جامعه مسلمان را پا به رکاب و انقلابی برای تحقق اهداف اسلام نگهدارد. دینی که ایمان و اعتماد به مردم مؤمن در طول ایمان به خدا، ستوده شده و حتی خداوند پیامبرش را، به عنوان مدیر حکومت اسلامی، اعتماد آن حضرت را به مؤمنان، توصیف می کند به «يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ يُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ» (کلینی، ۱۴۰۷: ۵/ ۲۹۹).

مقام معظم رهبری، نیز، بر محور بودن مردم و همراه کردن آن با اسلام تأکید داشته و می فرماید: ترکیب اسلام و مردم، می شود جمهوری اسلامی؛ جمهوری اسلامی یعنی این که مردم محورند، مقاصد برای مردم است، هدفها متعلق به مردم است، منافع مال و ملک مردم است، اختیار در دست مردم است؛ اینها مردمی بودن است: رأی مردم، خواست مردم، حرکت مردم، عمل مردم، حضور مردم و شرافت مردم در نظام جمهوری اسلامی. این یکی از مبانی انقلابی بودن است و به معنای واقعی کلمه باید به این معتقد بود (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۴/۰۳/۱۳۹۵).

۵- تربیت رهبران انقلابی در حوزه‌های علمیه

انقلابی ماندن جامعه به انقلابی ماندن حوزه علمیه و رهبران انقلابی که در آن تربیت می‌شوند؛ بستگی دارد. زیرا که مردم مسلمان، به روحانیت و مراجع ایمان دارند و هدایت‌های آنان را با جان و دل می‌پذیرند و حتی با رهنمودهای آنان، در راه اسلام از جان خود می‌گذرند. رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «اگر بخواهیم نظام اسلامی همچنان اسلامی و انقلابی باقی بماند باید حوزه علمیه انقلابی بماند؛ زیرا اگر حوزه علمیه انقلابی نماند، نظام در خطر انحراف از انقلاب قرار خواهد گرفت (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای مجمع نمایندگان طلاب و فضلاء حوزه علمیه قم، ۱۳۹۴/۱۲/۲۵).

البته شاخص‌های رهبران انقلابی توسط روحانیت اصیل انقلابی، باید به مردم آموزش داده شود تا آنان بتوانند به انتخاب‌های شایسته دست بزنند. شاخص‌هایی چون: اطاعت‌پذیری از خدا، رسول الله (ص) و ائمه معصوم (ع)، «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا» (نساء / ۵۹)؛ فقهات جامع دین، عارف به وظائف دینی در شرایط گوناگون «... مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مِمَّنْ قَد رَوَى حَدِيثَنَا وَنَظَرَ فِي حَلَالِنَا وَحَرَامِنَا وَعَرَفَ أَحْكَامَنَا فَلْيَرْضُؤْا بِهِ حَكْمًا فَإِنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ عَلَيْكُمْ حَاكِمًا» (کلینی، ۱۴۰۷: ۱ / ۶۷)، حفظ خویش در مسیر و اهداف الهی، خودکنترلی در برابر هواهای نفسانی و استکبار، دغدغه حفاظت از دین، مطیع محض اوامر الهی بودن «فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَائِنًا لِنَفْسِهِ، حَافِظًا لِدِينِهِ، مُخَالِفًا لِهَوَاهُ، مُطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ فَلْيَلْعَوَامِ أَنْ يُقَلِّدُوهُ» (منسوب به امام عسکری (ع)، ۱۴۰۹: ۳۰۰)، و مانند آن مردم را بسیج نماید تا نه تنها مخالفت با اوامر رهبری نکنند «فَإِنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ عَلَيْكُمْ حَاكِمًا فَإِذَا حَكَمَ بِحُكْمِنَا فَلَمْ يَقْبَلْهُ مِنْهُ فَإِنَّمَا اسْتَحَفَّ بِحُكْمِ اللَّهِ وَعَلَيْنَا رَدُّ الرَّادِّ عَلَيْنَا الرَّادُّ عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى حَدِّ الشَّرْكِ بِاللَّهِ». (کلینی،

۱۴۰۷: ۱ / ۶۷) بلکه در اطاعت از رهبری، گوی سبقت را از همدیگر برابند «وَالْإِجَابَةُ حِينَ أَدْعُوكُمْ وَالطَّاعَةُ حِينَ أَمْرُكُمْ» (رضی، ۱۴۱۴: خطبه ۳۴).

این آموزش‌ها و آگاه‌سازی مردم است که در گذشته مردم را انقلابی نگه داشته و در آینده نیز نگه خواهد داشت. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) فرمود: «اگر آگاهی شما ملت نبود، کارها سخت می‌شد، لیکن آگاهی شماست که جلوی دشمن را گرفته است. در کنار صبر و وفا و استقامت شما، و با کسب کمک‌ها و امدادهای الهی، همه‌ی ما هرجا هستیم، دو وظیفه‌ی سنگین را بر عهده داریم که باید آن‌ها را به بهترین وجه انجام دهیم. وظیفه‌ی اول این است که صلابت و ابهت و عزت انقلاب را حفظ کنیم و راه امام را با قاطعیت ادامه دهیم و تسلیم باج‌خواهی‌های دشمنان اسلام و انقلاب نشویم. شرق و غرب عالم، این انقلاب را شناخته‌اند و زورگوهای دنیا هم توقعشان را از جمهوری اسلامی کم کرده‌اند. قدرت‌های استکباری باید بدانند که انقلاب ما مانند صخره است و نمی‌توان به او ضربه زد و چیزی از او کاست. ما باید این اقتدار و ابهت را حفظ کنیم. امید ملت‌های مسلمان به انقلاب و جمهوری اسلامی، به خاطر همین صلابت است» (بیانات در مراسم بیعت گروهی از رزمندگان سپاه پاسداران و روحانیون شهرهای خمین، دامغان و گناباد، ۱۳۶۸/۰۴/۰۳).

معرفی رهبران انقلابی مردم را ولایتمدار می‌سازد همان‌طور که امیرالمؤمنین (ع) انتظارش را از مردم چنین بیان می‌دارد: به اهل بیت پیامبرتان نگاه کنید و به آن سو که می‌روند، پی آنها را بگیرید... اگر ایستاده‌اند، بایستید و اگر برخاسته‌اند، شما نیز برخیزید. به آنان پیشی نگیرید که گمراه می‌شوید و از آنان بازپس نمانید که هلاک می‌شوید «انظروا اهل بیت نبیکم فالزموا سمتهم و اتبعوا اثرهم فلن یرجوکم من هدی و لن یعیدوکم فی ردی فان لبدوا فالبدوا و ان نهضوا فانهمضوا و لا تسبقوهم فتضلوا و لا تتأخروا عنهم فتهلکوا». (رضی، ۱۴۱۴: خطبه ۹۷).

۶- استقامت در دین و اصول و آرمان‌های انقلاب

استقامت به مفهوم ثبات و مداومت (ابن اثیر، ۱۳۶۷: ۴/ ۱۲۵) استمرار (فراهیدی، ۱۴۰۹: ۵/ ۲۳۳)، پایداری، ایستادن، درست شدن (دهخدا، ۱۳۴۱: ۱/ ۸۲۷۸) است. و نظر به اینکه اصل این ماده، یعنی قیام در برابر قعود و معنای اصلی آن به پاداشتن و فعلیت عمل است؛ استقامت به معنای طلب قیام است و استمرار و استدامت از لوازم معنای اصلی به شمار می‌آید (مصطفوی، ۱۳۶۸: ۹/ ۳۴۱) بنابراین استقامت در هر امری به معنای ثابت قدم بودن در حفظ آن و در ادای حق آن بطور تمام و کامل است (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۱/ ۶۴). استقامت در دین نه تنها جامعه را انقلابی نگه می‌دارد بلکه بالاترین سعادت، پیامد آن است. امام علی علیه‌السلام فرمود: «أَفْضَلُ السَّعَادَةِ اسْتِقَامَةُ الدِّينِ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۱۸۶)؛ بالاترین خوشبختی، استقامت دین (پایداری در دین) است و نیز فرمود: «عَلَيْكَ بِمَنْهَجِ اسْتِقَامَةِ فَإِنَّهُ يُكْسِبُكَ الْكِرَامَةَ وَيَكْفِيكَ الْمَلَامَةَ» (همان: ۴۴۵)؛ بر تو باد پایداری در راه راست؛ زیرا که این کار، به تو کرامت می‌بخشد و سرزنش را از تو باز می‌دارد.

امام خمینی (ره) با استناد به آیه: «وَأَسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ» می‌فرماید: این استقامت موجب شد که با اینکه هیچ در دست نداشت و تمام قوای قدرتمندان برخلاف او بود- به طوری که در مکه نمی‌توانست به طور علنی دعوت کند- لکن مأیوس نمی‌شد از اینکه نمی‌تواند علناً مردم را دعوت کند. مأیوس نبود. دعوت زیرزمینی بود. یکی یکی‌ها را به خود جذب کرد، تا وقتی که تشریف بردند به مدینه، مأمور شدند که مردم را دعوت کنند به قیام: «قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ (سبأ/ ۴۶)؛ در اینجا دعوت جمع به قیام جمعی است؛ و مهم قیام لله و استقامت در راه خدا بود که پیروزی را نصیب پیغمبر (ص) کرد (خمینی، بی تا: الف)، ۷/ ۲۴۵-۲۴۴). امام (ره) استقامت جامعه خودمان را در ثابت ماندن در راه مستقیم الهی و عدم انحراف به غرب و شرق دانسته و می‌فرماید: ما مکلفیم، همه‌مان مکلفیم، همه آقایان و همه خانم‌های محترم،

مکلفیم که مردم را دعوت کنیم به راه مستقیم؛ به همان صراط الله، راه الله - که راه مستقیم است - و از انحراف‌ها جلوگیری کنیم. نه منحرف به آن طرف باشیم که دیکتاتوری به تمام معنا است و نه منحرف به غرب باشیم که ظلم و ستم و به اسم «حقوق بشر»؛ بردن همه حقوق بشر است (همان: ۵۱۴/۹).

مقام معظم رهبری، نیز، با استناد به آیه: «فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَ مَنِ تَابَ مَعَكَ وَ لَّا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» (هود/ ۱۱۲)؛ می‌فرماید: استقامت، یعنی پایداری؛ راه را مستقیم ادامه دادن؛ در جهت درست حرکت کردن. نقطه‌ی مقابل این حرکت مستقیم در این آیه‌ی شریفه، طغیان قرار داده شده است؛ «و لاتطغوا». طغیان، یعنی سرکشی؛ منحرف شدن. به پیغمبر (ص) می‌فرماید: هم تو - شخصاً - هم کسانی که همراه تو و با تو هستند، این راه را درست ادامه بدهید و منحرف نشوید؛ «آنچه بما تعلمون بصیر» (بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران در حرم امام خمینی (ره)، ۱۴/۰۳/۱۳۸۹).

از مصادیق استقامت در دین حفاظت از اصول انقلاب اسلامی است. یعنی اسلام، قانون اساسی، که مبتنی بر اسلام است. رهنمودهای امام است؛ وصیت‌نامه‌ی امام است؛ سیاست‌های کلی نظام است که در قانون اساسی معین شده است (بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران، ۲۰/۰۶/۱۳۸۸). امام علی (ع) یکی از عوامل از بین رفتن نظام‌ها و دولت‌ها را سست کردن اصول و تضييع آنها دانسته است: «يُسْتَدَلُّ عَلَىٰ إِدْبَارِ الدَّوْلِ بِأَرْبَعٍ: تَضْيِيعُ الْأَصُولِ وَ...» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۸۰۰).

مقام معظم رهبری تأکید دارند که از اصول انقلاب باید مراقبت بشود و دستگاه‌های حاکمیتی باید این اصول را رعایت کنند. خوراک فرهنگی سالم و جلوگیری از خوراک فرهنگی ناسالم و مضر، اساس کار است. رهاسازی فرهنگ اصلاً جایز نیست. مدیریت فرهنگ یک کار بسیار لازم است؛ و مدیریت هم باید بر مبنای شعارهای انقلاب و مبانی انقلاب باشد؛

یعنی مراقبت بشود آنچه اصل است، این است که مبانی انقلاب و مبانی استقلال کشور امام و مانند اینها باید محفوظ باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۴/۰۶/۰۴). همچنین فرمودند: حرکت را بر اساس اصول انقلاب تنظیم کنید؛ از حاشیه سازی پرهیز کنید، به حل مشکلات مردم پردازید (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۳/۰۴/۱۶)

برای استقامت در دین، اجابت کامل از هدایت‌های دینی لازم است تا بستر را برای احیای جامعه مؤمنانه «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یُحْیِیْكُمْ». (انفال / ۲۴) و اتصاف به ارزش‌های دینی، معنوی و اخلاقی فراهم سازد. و امر اهل بیت (ع) را مستمراً زنده نگاه دارد «رَحِمَ اللَّهُ مَنْ أَحْیَا أَمْرَنَا». (حمیری، ۱۴۱۳: ۳۲).

احیای ارزش‌های اسلامی با زدودن مستمر شناخته‌ای غلط، روشن ساختن تحریف‌های معنوی، اخلاقی و عملکردی، پدید می‌آید «یَحْمِلُ هَذَا الدِّینَ فِی كُلِّ قَرْنٍ عُدُولٌ یَنْفُونَ عَنْهُ تَأْوِیلَ الْمُبْطِلِیْنَ وَ تَحْرِیْفَ الْعَالِیْنَ وَ انْتِحَالَ الْجَاهِلِیْنَ کَمَا یَنْفِی الْکَبِیْرُ حَبَّتِ الْحَدِیْدِ». (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۱۵۱ / ۲۷) و موجب حیات انقلاب در جامعه است.

۷- تبیین وظیفه دانستن حفظ نظام اسلامی برای مردم

آموزش دیدگاه قرآنی مبنی بر اینکه اقامه نظام دینی و حفاظت از آن وظیفه همگانی است و همه باید با انسجام و اتحاد خود از آن پاسداری کنند «شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّینِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَ الَّذِیْ أَوْحَیْنَا إِلَیْكَ وَ مَا وَصَّیْنَا بِهِ إِبْرَاهِیْمَ وَ مُوسَى وَ عِیْسَى أَنْ أَقِیْمُوا الدِّینَ وَ لَا تَتَفَرَّقُوا» (شوری / ۱۳)، مردم را بسیج می‌کند تا انقلابی باشند و در حفظ نظام اسلامی بکوشند. و تمام قدرت خود را بکارگیرند تا نظام اسلامی از آسیب‌های دشمنان در امان باشد «وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَیْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ». (انفال / ۶۰). برای حفظ نظام اسلامی باید امور

آسیب زا به نظام را شناخت و از بروز آنها جلوگیری کرد (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۸۰۰). مقام معظم رهبری بارها، این وظیفه را گوشزد کرده‌اند و فرموده‌اند: حفظ نظام واجب است و اوجب از همه‌ی امور است. نظام هم یک مرزهای مشخصی دارد که یکی از این مرزها، مرزهای اخلاقی و فرهنگی است و شکی نیست که باید حفظ شود (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان، ۸۹/۰۵/۳۱).

برای حفظ نظام اسلامی تلاش و کوشش مستمر مردمی، به هر صورت ممکن. امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) می‌فرماید: «جَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَيْدِيكُمْ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا فَجَاهِدُوا بِأَلْسِنَتِكُمْ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا فَجَاهِدُوا بِقُلُوبِكُمْ». (نوری، ۱۴۰۸: ۱۶/۱۱)، لازم است. مردمی که در شرایط گوناگون (بحران، جنگ، صلح) و در قلمروهای مختلف (علمی، منطقی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی)، جهاد می‌کنند؛ بهترین مردم‌اند «خَيْرُ النَّاسِ رَجُلٌ حَبَسَ نَفْسَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُجَاهِدُ أَعْدَاءَهُ يَلْتَمِسُ الْمَوْتَ أَوْ الْقَتْلَ فِي مَصَافِهِ» (همان: ۱۷). امام علی (ع) در وصف چنین افرادی می‌فرماید: «... حَمَلُوا بَصَائِرَهُمْ عَلَى أَسْيَافِهِمْ وَ دَانُوا لِرَبِّهِمْ بِأَمْرٍ وَاعِظِهِمْ» (رضی، ۱۴۱۴: خطبه ۱۵۰)؛ بصیرت‌هایشان را بر شمشیرهای خویش نهادند و به فرمان اندرزگوی خود به پروردگارشان نزدیک شدند.

در دیدگاه قرآن، قیام و کوشش مستمر برای پیشبرد اهداف مقدس الهی وظیفه همه است، چه بصورت دو نفره یا یک نفره و یا گروهی باید انجام شود «قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى». (سبأ/ ۴۶) و به نتیجه‌اش که سعادت جاوید است، نائل شد «الَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَ أَوْلِيكَ هُمُ الْفَائِزُونَ». (توبه/ ۲۰).

برنامه‌ریزی برای دفاع همه جانبه از دین و حیثیت اولیای الهی، موجب تقویت روحیه انقلابی جامعه و استقامت در دین است. تعهد دینی و روحیه انقلابی عمار یاسر را که رسول خدا (ص) ستوده ملاحظه کنید. عمار یاسر و یکی از دوستانش، پس از جنگ احد، با تعدادی از یهودیان

مدینه مواجه شدند. یهودیان با تمسخر به عمار و رفیقش گفتند: «پس وعده نصرت الهی و پیروزی که پیغمبر به شما داده بود، چی شد؟» خدا و ملائکه اش کجا بودند که از پیامبر شما که این قدر مجروح شد، دفاع کنند؟ این همه کُشته دادید... حمزه و دیگر قهرمانان تان کشته شدند. رفیق عمار برگشت گفت: «لعنت خدا بر شما. من با شما حرف نمی‌زنم. شما ایمان آدم را سست می‌کنید. و گذاشت و رفت». اما عمار ایستاد و گفت: «تقصیر ما بود که شکست خوردیم. به وعده‌های پیغمبر ربطی ندارد. پیامبر به ما وعده داد که اگر حرف‌های من را گوش کنید، پیروز می‌شوید. ما گوش نکردیم، و شکست خوردیم. اگر گوش کرده بودیم شکست نمی‌خوردیم». وقتی رسول خدا (ص) عمار یاسر را دید گزارش خواستند. پس از گزارش عمار، رسول خدا (ص) فرمود: «رفیق تو که با آنها بحث نکرد آدم خوبی است. اما تو از دین خدا دفاع کردی و تو از «مجاهدین فی سبیل الله» که خدا آنان را بر دیگران برتری داده، هستی» (منسوب به امام عسکری (ع)، ۱۴۰۹: ۵۱۷).

۸- آموزش اسوه بودن امام به عنوان یک «مؤمن متعبد انقلابی»

از راهکارهای انقلابی ماندن جامعه، آموزش اسوه بودن امام به عنوان یک «مؤمن متعبد انقلابی» به نسل‌های جدید است. استمرار این آموزش‌ها مانع آن می‌شود که با تجدید نسل‌ها در جامعه، انقلابی بودن از میان برود. برای همین اسوه قرار دادن رسول اکرم (ص) توصیه مستمر قرآن است که می‌فرماید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن يَرْجُو اللَّهَ» (احزاب / ۲۱)؛ این اسوه بودن رسول خدا (ص) در همه امور از جمله ایمان، تعبد و انقلابی بودن آن حضرت است. با توجه به اینکه سنت پیامبر (ص) انقلابی عمل کردن، بوده است، باید جامعه را بسوی عمل مطابق سنت آن حضرت، سوق داد. امام زین العابدین (ع) می‌فرماید: «إِنَّ أَفْضَلَ الْأَعْمَالِ عِنْدَ»

اللَّهِ مَا عَمِلَ بِالسُّنَّةِ وَإِنْ قَالَ» (کلینی، ۱۴۰۷: ۱ / ۷۰)؛ برترین کارها نزد خداوند، کاری است که طبق سنت (پیامبر) عمل شود، گر چه اندک باشد.

اِثْمَهُ (ع) به عنوان خلفای رسول الله (ص) و اولیای فقیه به عنوان نایبان عام حضرات معصومین (ع) نیز اسوه حسنه هستند. از این رو اسوه بودن حضرت امام خمینی (ره) در ایمان، تعبد و انقلابی بودن مورد توجه مقام معظم رهبری قرار گرفته و فرمودند: یکی از عناوین و اوصافی که درباره‌ی امام راحل عظیم الشان ما، کمتر به کار رفته است و کمتر از این عنوان استفاده کرده‌ایم، عبارت است از یک عنوان جامع که من این جور تعبیر می‌کنم: مؤمن متعبد انقلابی. ما امام را با صفات متعددی همواره توصیف می‌کنیم؛ اما این صفت، یک صفت جامع است؛ مؤمن است، متعبد است، انقلابی است (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۴/۰۳/۱۳۹۵).

۹- به روز شدن بصیرت جامعه در برابر توطئه‌های استکبار جهانی

مقام معظم رهبری فرمودند: بصیرت این است که شما بدانید با چه کسی طرفید، بدانید که او درباره‌ی شما چه فکری دارد، بدانید که اگر چشم خودتان را بستید و فکر نکردید، ضربه خواهید خورد؛ این بصیرت است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم اصفهان، ۱۳۹۵/۸/۲۶).

از جمله بصیرت‌ها هوشیاری در برابر توطئه‌های فرهنگی، اعتقادی، سیاسی و اخلاقی دشمنان نظام اسلامی از خلط مسیر درست انقلاب و خطوط انحرافی که توسط دشمنان بزک شده، جلوگیری می‌نماید و باعث انقلابی ماندن جامعه می‌گردد. امام علی (ع) می‌فرماید: «وَاعْلَمُوا أَنكُمْ لَنْ تَعْرِفُوا الرُّشْدَ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي تَرَكْتُمْ وَ لَنْ تَأْخُذُوا بِبَيِّنَاتِ الْكِتَابِ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي تَقْضَهُ وَ لَنْ تَمَسُّكُوا بِهِ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي نَبَذَهُ» (رضی، ۱۴۱۴: خطبه ۱۴۷)؛ بدانید هرگز رشد و تحول سعادت‌مندان را نمی‌شناسید تا اینکه آن کسانی که این راه را ترک کرده‌اند، بشناسید و هرگز

نمی‌توانید به میثاق کتاب جنگ بزیند تا آنکه آنها که آنها را نقض کردند، بشناسید و هرگز به حق درست متمسک نمی‌شوید تا اینکه آن کسی که آن را رها کرده شناخته باشید. یعنی شناخت دشمن و مسیر دشمن می‌تواند به صورت دقیق، راه درست را که در برابر آن است، بشناسید.

امام علی (ع) در نامه‌ای که به معاویه می‌نویسند، با تشریح فتنه‌ای که او برپا کرده است تنها «اهل البصائر» یعنی صاحبان بصیرت را رها شونده از این فتنه می‌خواند (رضی، ۱۴۱۴: نامه ۳۲). ایشان کسانی را که به جنگ جمل دامن زدند، بی‌بصیرت و حزب شیطان خوانده و بصیرت خود را عامل آن دانسته است که در جبهه حق قرار گرفته است (همان، خطبه ۱۰). آری امام (ع) بصیرت را، موجب رهایی از جهالت، تردید و سبب ایجاد یقین و نوری می‌داند که هدایت‌کننده دوستان خدا در شبهات» و فتنه‌هاست (همان: خطبه ۳۸). و اثر اخروی بصیرت دینی سربلندی در قیامت است (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۶۳۹).

رهبر فرزانه انقلاب درباره دستیابی به بصیرت نگاه توحیدی به جهان طبیعت را پایه‌ی اساسی بصیرت معرفی کرده و تأکید می‌کنند بر اینکه «حوادث را درست نگاه کردن، درست سنجیدن، در آنها تدبیر کردن، در انسان بصیرت ایجاد می‌کند؛ یعنی بینائی ایجاد می‌کند و انسان چشمش به حقیقت باز می‌شود. امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «فَإِنَّمَا الْبَصِيرُ مَنْ سَمِعَ فَتَفَكَّرَ وَ نَظَرَ فَأَبْصَرَ» (رضی، ۱۴۱۴: خطبه ۱۵۳) «بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان و جوانان استان قم، ۱۳۸۹/۰۸/۰۴». ایشان فرمودند: «راه نجات کشورهای اسلامی از زورگویی، اشغال و سلطه‌گری استکبار جهانی بازگشت به اسلام ناب محمدی (ص) و بصیرت کامل نسبت به دشمن واقعی است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۶۹/۰۵/۲۴). از پیامدهای بصیرت جامعه، استمرار بخشی به استکبار ستیزی و مقابله با ابرقدرت‌ها و در نتیجه تقویت روحیه انقلابی مردم است. آنان که بهنگام تهدید دشمن نه تنها نمی‌ترسند بلکه

ایمانشان برای پاسداری از دین و مقاومت در برابر دشمن بیشتر شده و می گویند خدا ما را کافی است «الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ». (آل عمران / ۱۷۳). جامعه با بصیرت بر سردمداران کفر و استکبار پیمان شکن می - شورد «فَقَاتِلُوا أُمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ». (توبه / ۱۲) و با کفار و منافقین، سرسختانه «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ». (توبه / ۷۳) و بدون ترس جهاد می کند و از کمی نفرات، هرگز وحشت ندارد «أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَسْتَوْحِشُوا فِي طَرِيقِ الْهُدَى لِقَلْبَةِ أَهْلِهِ». (رضی، ۱۴۱۴: خطبه ۲۰۱)، و می داند مشمول نصرت خدا می شود «إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ». (آل عمران / ۱۶۰).

به نظر امام خمینی (ره) بصیرت نسبت به دسیسه های دشمن و قدرت پوشالی وی، مانع آن است که مؤمنان از وی بترسند بلکه مصمم به گرفتن حقوق خود خواهند شد (خمینی، بی تا: الف)، ۱۳/۳۰۴ و ج ۲۱، ص ۴۴۸).

۱۰- پرورش روحیه حمایت از مظلومان و محرومان

پرورش روحیه مبارزه با ظالمان، و حمایت از مظلومان و محرومان موجب انقلابی ماندن جامعه می شود. امام خمینی (ره) فرمودند: «و از امور مهمی که لازم است وصیت نمایم اعانت نمودن به بندگان خدا، خصوصاً محرومان و مستمندان که در جامعه ها مظلوم و بی پناهند، هر چه توان داری در خدمت اینان - که بهترین زاد راه تو است و از بهترین خدمت ها به خدای تعالی و اسلام عزیز است - به کاربر و هر چه توانی در خدمت مظلومان و حمایت آنان در مقابل مستکبران و ظالمان کوشش کن» (خمینی، بی تا: الف)، ۱۶/۲۲۴). مقام معظم رهبری معتقد است اگر کسی، کسانی یا جریانی نسبت به محرومین بی تفاوت باشد، یا نسبت به مظلومان عالم بی تفاوت باشد، این شاخص انقلابی در او وجود ندارد (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم

بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۴/۰۳/۱۳۹۵). از این روست امام علی (ع) به این وظیفه دینی امر می‌فرماید که: «وَكُونَا لِلظَّالِمِ خَصْمًا وَلِلْمَظْلُومِ عَوْنًا» (رضی، ۱۴۱۴، نامه ۴۷).

۱۱- ساده زیستی و نفی اشرافیت مسئولان

ساده زیستی مسئولان و مدیران جمهوری اسلامی و روحانیون حوزه‌های علمیه که خاستگاه وجودی آنان جذب مردم به اسلام و انقلاب است، راهکاری برای انقلابی ماندن جامعه اسلامی است. و باعث می‌شود مردم فقیر از فقرشان ناراحت نباشند. امیرالمؤمنین (ع) فرمود: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ عَلَى أُمَّةِ الْعَدْلِ [الْحَقِّ] أَنْ يُقَدِّرُوا أَنْفُسَهُمْ بِضَعْفَةِ النَّاسِ، كَيْلًا يَتَّبِعَ بِالْفَقِيرِ فَقْرَهُ». (کلینی، ۱۴۰۷: ۱ / ۴۱۱)؛ خداوند بر پیشوایان حق و عدل فرض کرده است که خود را با تهیدستان برابر نهند تا فقر، آنان را به نگرانی و پریشانی نکشاند. امام خمینی (ره) فرمود: «اگر بخواهید بی‌خوف و هراس در مقابل باطل بایستید و از حق دفاع کنید و ابرقدرتان و سلاح‌های پیشرفته آنان و شیاطین و توطئه‌های آنان در روح شما اثر نگذارد و شما را از میدان به در نکند خود را به ساده زیستن عادت دهید و از تعلق قلب به مال و منال و جاه و مقام بپرهیزید...» (خمینی، بی‌تا: الف) / ۱۸ / ۴۷۱).

۱۲- تلاش برای اقامه عدالت و قسط در جامعه

اقامه عدالت و قسط در جامعه، از آن جهت که از مهم‌ترین اهداف انبیاء است «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ». (حدید / ۲۵)، انقلاب اسلامی را در جامعه زنده نگه می‌دارد. انقلاب اسلامی با عدالت گره خورده است و به فرموده مقام معظم رهبری قطعاً عدالت، یکی از برترین یا شاید بشود گفت برترین آرمان و ارزشی است که دنبالش بایستی باشیم. با لفاظی هم عدالت درست نمی‌شود. عدالت البته چیز سختی است؛ اجرای عدالت جزو سخت‌ترین کارها است (بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۷/۰۳/۰۷).

همچنین می‌فرماید: عدالت، اساس کار حیات طیبه‌ی انسانی است. شما برای تعجیل فرج امام زمان (ارواحنا فداه) هم که دعا می‌کنید، می‌گویید ایشان بیایند که عدالت را برقرار کنند؛ این است دیگر. «يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْمًا وَجَوْرًا» (ابن بابویه، ۱۳۹۵: ۲/۴۲۳) با اینکه آن بزرگوار دین را هم، تقوا را هم، اخلاق را هم به جامعه تزریق خواهد کرد؛ اما شما نمی‌گویید: «یملأ الله به الارض دیناً»؛ [بلکه] می‌گویید: «عدلاً»؛ این نشان‌دهنده‌ی این است که عدل، نیاز اصلی حیات طیبه‌ی انسانی است (بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه، ۱۳۹۸/۰۴/۰۵).

۱۳- حفظ وحدت کلمه در جامعه در عین شفاف‌سازی مسائل اختلافی

حفظ وحدت کلمه در جامعه در عین شفاف‌سازی مسائل اختلافی گروه‌های سیاسی از راهکارهای پایبندی جامعه به انقلاب است. قرآن مهم‌ترین وظایف اسلامی را برای مؤمنان، اتحاد و وحدت کلمه دانسته است «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا» (آل عمران/ ۱۰۳) و رسول‌الله (ص) مؤمنان را برادر خوانده و جامعه اسلامی را دعوت به اتحاد کرده «الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ تَتَكَفَّؤُا دِمَائِهِمْ وَهَم يَدُّ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ». (کلینی، ۱۴۰۷: ۱/۴۰۴) «وحدت» را مایه رحمت و تفرقه را موجب عذاب دانسته «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ». (پاینده، ۱۳۸۲: ۴۳۳) و امام علی (ع) دست یاری خدا را بر سر جماعت دانسته و افراد و گروه‌ها را از تفرقه بر حذر داشته است «فَإِنَّ يَدَ اللَّهِ عَلَى [مَعَ] الْجَمَاعَةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ فَإِنَّ الشَّاذَّ مِنَ النَّاسِ لِلشَّيْطَانِ كَمَا أَنَّ الشَّاذَّةَ مِنَ الْغَنَمِ لِلذَّبِّ». (ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴: ۸/۱۱۲).

امام خمینی (ره) سیادت اسلام را بر جهان در وحدت کلمه مسلمین دانسته و بر وحدت کلمه رؤسای اسلام در میان خودشان تأکید کرده است (خمینی، بی تا: الف)، ۲/۳۵. مقام معظم

رهبری، نیز، می‌فرماید: یکی از اساسی‌ترین کارها حفظ اتحاد و وحدت کلمه است. اتحاد ملت مراقب باشند به خاطر اختلاف نظرهای کوچک و اختلاف سلیقه‌های کوچک، در مقابل هم قرار نگیرند. بدانند که قدرت این ملت در اتحاد است؛ اتحاد آحاد مردم، اتحاد گروه‌های اجتماعی گوناگون، اتحاد اقوام مختلفی که در کشور زندگی می‌کنند، اتحاد مسئولین کشور با مردم، مردم با مسئولین کشور؛ این است که به این کشور اقتدار می‌بخشد و تا حالا اقتدار بخشیده و بحمدالله این اقتدار هست؛ این [اقتدار] را حفظ کنند (بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان، ۱۳۹۸/۰۲/۱۱).

۱۳- پیشگیری از امور آسیب‌زا به انقلابی ماندن جامعه

اموری که به انقلابی ماندن جامعه آسیب وارد می‌سازد عبارتند از:

الف- افراطی‌گری

مقام معظم رهبری ضمن اینکه انقلابی بودن را با افراطی‌گری ناسازگار دانسته فرمودند: این را هم به همه توصیه کنیم که نیروهای انقلابی را متهم به افراطی‌گری نکنند؛ بعضی هم این‌جوری دوست می‌دارند. عنصر انقلابی، جوان انقلابی، طلبه‌ی انقلابی، فاضل انقلابی، مدرس انقلابی در هر سطحی از سطوح را متهم کنند به افراطی‌گری؛ نه، این هم انحرافی است که به دست دشمن انجام می‌گیرد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار طلاب و فضلا و اساتید حوزه علمیه قم، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹).

ب- منفعل عمل کردن در برابر ایده‌ها و سیاست‌های دشمنان

مقام معظم رهبری فرمودند: در مقابل فرهنگ مهاجم، بدترین کار، انفعال است؛ زشت‌ترین کار، انفعال است؛ خسارت‌بارترین کار، انفعال است. فرهنگ مهاجم نباید ما را منفعل بکند؛ حداکثر این است که بگوییم خیلی خوب، ما در مقابل این نمی‌توانیم یک حرکتی انجام بدهیم،

اما منفعل هم نمی شویم. منفعل شدن و پذیرفتن تهاجم دشمن، خطایی است که بایستی از آن پرهیز کرد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲/۰۲/۱۹).

ج- هرج و مرج و بی قانونی

امام خمینی (ره) فرمودند: «اسلام ضوابط دارد. اسلام هرج و مرج نیست که هر که هر کاری بخواهد بکند. اسلام قوانین دارد. روی قوانین باید عمل بشود» (خمینی، بی تا: (الف)، ۱۱/۳۱۴).

د- تبلیغ یأس و ناامیدی به هنگام پدیده‌های نامطلوب

مقام معظم رهبری فرمودند: «... من آینده را در همه‌ی زمینه‌ها روشن می‌بینم؛ بعضی‌ها گاهی اوقات یک چیزی یا پدیده‌ای را می‌بینند که مثلاً برایشان پدیده‌ی نامطلوبی است، فوراً دل‌هایشان مأیوس می‌شود؛ بنده اصلاً این جور نیستیم. هر پدیده‌ای، ممکن است پدیده‌های نامطلوبی هم یک گوشه کناری به وجود بیاید؛ هست، همه‌جا هست، زمان‌های گذشته هم بوده؛ زمان خود پیغمبر و امیرالمؤمنین (علیهما السلام) هم بوده، در اینکه تردیدی نیست؛ لکن جهت کلی، حرکت کلی، ان شاء الله حرکت خوبی است و من امیدوارم که خدای متعال کمک کند تا هم شما و هم ما بتوانیم ان شاء الله به وظایفمان عمل کنیم» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای مجمع نمایندگان طلاب و فضلای حوزه علمیه قم، ۱۳۹۴/۱۲/۲۵).

ه- رفتار غیر عزتمندانه

مؤمن انقلابی از رفتارهای غیر عزتمندانه به دور است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ قَوَّضَ إِلَى الْمُؤْمِنِ أَمْرَهُ كُلَّهُا وَلَمْ يُفَوِّضْ إِلَيْهِ أَنْ يَكُونَ ذَلِيلًا أَمَا تَسْمَعُ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: «وَاللَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ» (منافقون / ۸) «فَالْمُؤْمِنُ يَكُونُ عَزِيْزًا وَلَا يَكُونُ ذَلِيْلًا قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ أَعَزُّ مِنَ الْجَبَلِ لِأَنَّ الْجَبَلَ يُسْتَقَلُّ مِنْهُ بِالْمَعَاوِلِ وَالْمُؤْمِنُ لَا يُسْتَقَلُّ مِنْ دِيْنِهِ بِشَيْءٍ» (طوسی، ۱۴۰۷: ۶/۱۷۹)؛ خدا امور

مؤمن را تماماً به خودش واگذار کرده است، اما حق ندارد خود را ذلیل کند. آیا کلام خدا را نشنیده‌اید که فرمود: عزت برای خدا، رسول خدا و مؤمنان به خدا است. پس مؤمن همیشه در رفتار عزت خود را حفظ می‌کند و عملکردی ذلیلانه ندارد. سپس امام اضافه فرمود: مؤمن در حفظ عزت دینی سرسخت‌تر از کوه است زیرا کوه با کلنگ‌های آهنین و انفجار تکه می‌شود ولی مؤمن هیچ چیزی وی را از عزت ایمانی اش نمی‌تواند جدا سازد.

و- تأخیر در اقدام و عمل

مقام معظم رهبری از شرایط پیروزی بر دشمن را عدم تأخیر در اقدام و عمل دانسته و فرمودند: «من و شما وقتی... ایستادگی کنیم، بصیرت به خرج بدهیم، به موقع اقدام بکنیم، درست حرف بزنیم، درست عمل بکنیم، صادقانه وارد میدان بشویم، ... پیروزی مال ما است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مردم قم، ۱۹/۱۰/۱۳۹۴).

ز- وابستگی به قدرت‌های خارجی

بر اساس آیه «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء/ ۱۴۱) و حدیث «الاسلامُ یعلو ولا یُعلی علیهِ» (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ۴/۳۳۴)؛ وابستگی به قدرت‌ها و حکومت‌های کافر به ویژه مستکبر به هیچ وجه جایز نیست. و اگر دولت‌های اسلامی که وابسته شده‌اند باید آنان را رها کنند و بر ملت‌های خودشان تکیه کنند. امام خمینی (ره) فرمودند: «و علمای اعلام و خطبای محترم کشورهای اسلامی دولت‌ها را دعوت کنند که از وابستگی به قدرت‌های بزرگ خارجی خود را رها کنند و با ملت خود تفاهم کنند؛ در این صورت پیروزی را در آغوش خواهند کشید» (خمینی، بی تا: الف)، ۲۱/۴۲۸).

آثار تربیت جامعه انقلابی بر تمدن سازی نوین اسلامی

با توجه به مباحث مطرح شده در تربیت جامعه انقلابی بر اساس آیات و روایات و رهنمودهای امام و رهبری، نقش راهکارهای آموزشی تربیتی سیزده گانه را در فراهم سازی تمدن نوین اسلامی، می توان در امور زیر خلاصه کرد:

آموزش اسلام به عنوان دین جامع و کامل در حوزه و دانشگاه، چارچوب های تمدن نوین اسلامی را مشخص می کند و تصویر مطلوب از آن را به جامعه می دهد.

ترویج اسلام ناب محمدی (ص) در مقابل اسلام آمریکائی، درباره تمایز تمدن نوین اسلامی از تمدن غربی شفاف سازی می کند.

توسعه فقه حکومتی، وظایف امروز و فردای روحانیت، دولت، سازمان ها و مردم را در ساختار اجتماعی مشخص می نماید. همچنین با توسعه فقه حکومتی، در مسیر تمدن سازی نوین اسلامی هیچ ابهامی بدون روشنگری و هیچ سؤالی بدون پاسخ باقی نمی ماند. از این رو بستر را برای انواع پیشرفت های مادی و معنوی و ساخت تمدن نوین اسلامی فراهم می سازد.

تکیه بر محوریت اسلام و جمهوریت، باهم، تأکید بر این حقیقت دارد که اسلام به عنوان دین جامع برای هدایت بشر، به خوبی می تواند واقعیات و تکوین وجود انسان را پرورش دهد و جامعه اسلامی را ید واحده کند که با تکیه بر مقدرات و امکانات داخلی و ظرفیت های پیشرفته خود ملت اسلام، تمدن سازی نوین را امکان پذیر نماید.

هنگامی که در حوزه های علمیه اقدام به تربیت رهبران انقلابی می شود و جامعه اسلامی با دست با کفایت چنین اسوه هایی، بصیر، مؤمن، متعبد و انقلابی چون حضرت امام خمینی (ره)، تربیت و هدایت می شوند، و بصیرت جامعه بروز می شود، امت اسلامی برای حفظ نظام اسلامی و ساخت «تمدن نوین اسلامی» احساس وظیفه می کند. و تلاش های خود را ساماندهی می کند و

در برابر توطئه‌ها و اقدامات خصمانه استکبار جهانی مقاومت می‌کنند و با اطمینان به پیش می‌روند «وَأِنْ تَصَبَّرُوا وَتَتَّقُوا لَأَيُّرُكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا، إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ» (آل عمران / ۱۲۰).

با استقامت در دین و اصول و آرمان‌های انقلاب، همه شئون زندگی مادی و معنوی مردم، صبغه اسلامی داشته و با تکیه بر پایه‌های اساسی دینی و توان ملی، از دانش جهان و از ابزارهای موجود جهانی هماهنگ باروح و معنویت اسلامی بهره می‌برد و این زمینه را فراهم می‌کند تا نه تنها جلوه‌های زیبایی از فناوری و سرعت و سهولت و ابزارهای زندگی در اختیار مردم گذاشته شود، بلکه خوشبختی انسان‌ها را، نیز، تأمین نماید (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی رشد، ۱۰/۰۸/۱۳۹۴).

ساده زیستی و نفی اشرافیت مسئولان جمهوری اسلامی، از یکسو، و تلاش آنان برای اقامه عدالت و قسط در جامعه، از سوی دیگر، آمادگی رشدی جامعه اسلامی را ارتقا می‌دهد تا در راه خدا، آنگونه جهاد کند که به تعبیر پیامبر اسلام (ص) جزء بهترین مردم باشند (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۱، ص ۱۷). سختی‌ها در عصر غیبت، امتحان و ابتلاء تفسیر شود و انتظار به معنی کاملش برترین عبادت تلقی گردد «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ أَنْتَظَرُ الْقَرَجِ» (ابن بابویه، ۱۳۹۵: ۱/ ۲۸۷) و برای ایجاد روابط عدالت محور جهانی و بسترسازی برای انقلاب جهانی حضرت مهدی (عج) و تمدن سازی نوین اسلامی، تلاش مستمر داشته باشند.

حفظ وحدت کلمه در جامعه در عین شفاف سازی مسائل اختلافی گروه‌های سیاسی، موجب می‌گردد جریان‌های مقابل انقلاب اسلامی مانند کف روی آب از بین رفتنی شوند «فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ» (رعد / ۱۷) و تاب مقاومت در برابر حق را نداشته باشند امام صادق (ع): «لَيْسَ مِنْ بَاطِلٍ يَفُومُ بِإِرَاءِ الْحَقِّ إِلَّا غَلَبَ الْحَقُّ الْبَاطِلَ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ». (کلینی، ۱۴۰۷: ۸/ ۲۴۲)؛ زیرا حق مداران با اتحاد و همبستگی، از فعالیت‌ها بر اساس هوای نفس و خواسته‌های حزبی دست می‌شویند و تمام

فعالیت‌هایشان را بصورت بهترین فعالیت‌ها و در راه خدا و خالصاً لله بسیج می‌کنند. امام علی (ع): «أفضل العملِ ما أريدُ به وجهَ الله». (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۱۹۱). خداوند هم بهترین راه‌ها را پیش روی آنان قرار می‌دهد. فاطمه زهرا (س): «أهبطَ اللهُ إليه أفضلَ مصلحتِهِ». (منسوب به امام عسکری (ع)، ۱۴۰۹: ۳۲۷).

و با پیشگیری از امور آسیب‌زا به انقلاب اسلامی، رهبران جامعه انقلابی، زمانه و سیستم‌های اجتماعی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آن را می‌شناسند و سعی می‌کنند امور بر آنان مشتبّه نشود و در دام‌های گسترده دشمنان نیفتند. «العالمُ بِزَمَانِهِ لَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ اللّوَايسُ». (کلینی، ۱۴۰۷: ۱/ ۲۷). آنان از افراطی‌گری‌ها، بی‌قانونی‌ها، یأس و ناامیدی‌ها، وابستگی‌ها به قدرت‌های خارجی، انفعالی عمل کردن در برابر سیاست‌های دشمنان و رفتارهای غیر عزتمندانه، پرهیز می‌کنند زیرا مدیران انقلابی جامعه اسلامی به تعلیم و تربیت خویش پرداخته و خود را وارسته ساخته و سپس به هدایت دیگران همت گمارده‌اند. «مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ». (رضی، ۱۴۱۴: حکمت ۷۳).

نتیجه

برای ساخت تمدن نوین اسلامی، می‌بایست جامعه به گونه‌ای پرورش یابد که ساختار و نظام حکومتی و مردم انقلابی باشند. با توجه به اینکه انقلابی شدن و انقلابی ماندن جامعه با شاخص‌ها و ویژگی‌های خاصی که اسلام به عنوان خاتم ادیان برای آن مشخص کرده، مورد توجه حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری قرار گرفته، آنان مبتنی بر آیات و روایات، رهنمودهای تربیتی فراوانی را برای تربیت جامعه انقلابی مطرح کرده‌اند.

از نتایج تحقیق در رهنمودهای حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری در این زمینه سیزده راهکار تربیتی زیر می‌تواند جامعه انقلابی نگهدارد: آموزش اسلام به عنوان دین جامع و کامل در حوزه و دانشگاه، ترویج اسلام ناب محمدی (ص) در مقابل اسلام آمریکائی، توسعه فقه حکومتی، تکیه بر محوریت اسلام و جمهوریت باهم، تربیت رهبران انقلابی در حوزه‌های علمی، استقامت در دین و اصول و آرمان‌های انقلاب، تبیین وظیفه دانستن حفظ نظام اسلامی برای مردم، آموزش اسوه بودن امام به عنوان یک «مؤمن متعبد انقلابی»، به روز شدن بصیرت جامعه در برابر توطئه‌های استکبار جهانی، ساده زیستی و نفی اشرافیت مسئولان، تلاش برای اقامه عدالت و قسط در جامعه، حفظ وحدت کلمه در جامعه در عین شفاف‌سازی مسائل اختلافی گروه‌های سیاسی و پیشگیری از امور آسیب‌زا به انقلابی ماندن جامعه مانند افراطی‌گری، منفعل عمل کردن در برابر ایده‌ها و سیاست‌های دشمنان، هرج و مرج و بی-قانونی، تبلیغ یأس و ناامیدی به هنگام پدیده‌های نامطلوب، رفتار غیر عزتمندانه، تأخیر در اقدام و عمل، وابستگی به قدرت‌های خارجی که هر کدام نقش مؤثری در فراهم‌سازی بستر برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی ایفا می‌کنند.

از این رو پیش‌بینی می‌شود که عملیاتی‌سازی این راهکارها، می‌تواند تصویر واقع‌بینانه از پایه‌های اساسی تمدن نوین اسلامی را به جامعه ارائه دهد و آن را از تمدن غربی متمایز سازد. و

هر دسته از روحانیت، دولت، سازمان‌ها و مردم، با وظایف امروز و فردای خویش آگاه شوند و در مسیر تمدن سازی نوین اسلامی هیچ ابهامی بدون روشنگری و هیچ سؤالی بدون پاسخ باقی نماند. و جامعه برای نیل به انواع پیشرفت‌های مادی و معنوی در راستای ساخت تمدن نوین اسلامی بر توانمندی‌ها و ظرفیت‌های ملی و اسلامی تکیه کند و با اتحاد و همبستگی همه گروه‌ها و احزاب، در برابر توطئه‌های استکبار جهانی مقاومت نموده و با اطمینان به پیش بروند و با رشد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی دستیابی به تمدن نوین اسلامی را تسهیل نمایند. پیشنهاد می‌شود برای فراهم سازی زمینه آن، آموزش مبانی انقلابی بودن و نشانگان آن و راهکارهای تربیتی جامعه انقلابی برای تمدن سازی در برنامه‌ریزی‌های درسی حوزه های علمیه و دانشگاه‌ها قرار گیرد.

منابع

- *قرآن کریم، ترجمه محمد مهدی فولادوند، تهران، دارالقرآن الکریم، ۱۴۱۵.
- ۱- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، قم، مکتبه آیه الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۴.
- ۲- ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین، عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیّه، قم، دار سید الشهداء للنشر، ۱۴۰۵.
- ۳- ابن اثیر جزری، مبارک بن محمد، النهایه فی غریب الحدیث و الأثر، قم: اسماعیلیان، ۱۳۶۷.
- ۴- ابن بابویه، محمد بن علی، عیون أخبار الرضا علیه السلام، تهران، نشر جهان، ۱۳۷۸.
- ۵- ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳.
- ۶- ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، تهران: اسلامیه، ۱۳۹۵.
- ۷- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۰۴.
- ۸- بیانات مقام معظم رهبری بیانات در دیدار جمعی از جوانان استان اردبیل، ۱۳۷۹/۰۵/۰۵.
- ۹- بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران در حرم امام خمینی (ره)، ۱۳۸۹/۰۳/۱۴.
- ۱۰- بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران، ۱۳۸۸/۰۶/۲۰.
- ۱۱- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲/۰۲/۱۹.
- ۱۲- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای مجمع نمایندگان طلاب و فضلای حوزه علمیه قم، ۱۳۹۴/۱۲/۲۵.
- ۱۳- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۶۹/۰۵/۲۴.
- ۱۴- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی مجمع جهانی اهل بیت (ع)، ۱۳۷۰/۰۷/۰۴.

- ۱۵- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مردم قم، ۱۳۹۴/۱۰/۱۹.
  - ۱۶- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان در یازدهمین روز ماه رمضان، ۱۳۸۹/۰۵/۳۱.
  - ۱۷- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان و جوانان استان قم، ۱۳۸۹/۰۸/۰۴.
  - ۱۸- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۴/۰۶/۰۴.
  - ۱۹- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار طلاب و فضلا و اساتید حوزه علمیه قم، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹.
  - ۲۰- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم اصفهان، ۱۳۹۵/۰۸/۲۶.
  - ۲۱- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۳/۰۴/۱۶.
  - ۲۲- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۵/۰۳/۱۴.
  - ۲۳- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیعت طلاب و روحانیون، ۱۳۶۸/۰۳/۲۲.
  - ۲۴- پاینده، ابو القاسم، نهج الفصاحه، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲.
  - ۲۵- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، قم، دار الکتب الإسلامی، ۱۴۱۰.
  - ۲۶- جزائری، نعمت الله بن عبدالله، کشف الأسرار فی شرح الإستبصار، قم، مؤسسه دار الکتب، ۱۴۰۸.
  - ۲۷- جواهری، محمدرضا، ۱۳۸۸، امام باقر (ع) و عوامل پایداری انقلاب اسلامی، ۸۸/۱۰/۲۳.
- <http://rasekhoon.net>
- ۲۸- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۹.
  - ۲۹- حمیری، عبد الله بن جعفر، قرب الإسناد (ط- الحدیثه)، قم، مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۱۳.
  - ۳۰- خمینی، روح الله، بی تا (الف)، صحیفه نور، تهران، مرکز نشر و حفظ آثار امام خمینی (ره).

- ۳۱- خمینی، روح‌الله، بی تا (ب)، ولایت فقیه (حکومت اسلامی)، تهران، مرکز نشر و حفظ آثار امام خمینی (ره).
- ۳۲- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۴۱.
- ۳۳- رضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، ترجمه صبحی صالح، قم، هجرت، ۱۴۱۴.
- ۳۴- طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
- ۳۵- طبرسی، احمد بن علی، الإحتجاج علی أهل اللجاج، مشهد، نشر مرتضی، ۱۴۰۳.
- ۳۶- طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷.
- ۳۷- فراهیدی، خلیل بن أحمد، کتاب العین، قم: نشر هجرت، ۱۴۰۹.
- ۳۸- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷.
- ۳۹- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار، بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳.
- ۴۰- مصباح یزدی، محمد تقی، بیانات حضرت آیت‌الله مصباح در سی و یکمین نشست انجمن فارغ‌التحصیلان مؤسسه امام خمینی (ره)، ۹۵/۰۲/۲۴، <http://www.mesbahyazdi.ir/node/>.
- ۴۱- مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸.
- ۴۲- مفید، محمد بن محمد، الإختصاص، قم، المؤتمر العالمی للقیة الشیخ المفید، ۱۴۱۳.
- ۴۳- منسوب به امام عسکری (ع)، التفسیر المنسوب إلى الإمام الحسن العسکری (ع)، قم، مدرسه الإمام المهدي (عج)، ۱۴۰۹.
- ۴۴- نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۸.